

Kysely SOSTEn jäsenjärjestöille toimeentulotuesta

Toimeentulotuen kokonaisuudistusta valmistelee parhaillaan [työryhmä](#), jonka kausi kestää vuoden 2024 loppuun. Uudistuksen tavoitteena on puolittaa toimeentulotukea tarvitsevien määrä, kasvattaa työllisyyttä ja vahvistaa julkista taloutta hallitusohjelman mukaisesti.

SOSTE haluaa tarjota työryhmän työhön evästyksiä järjestökentältä ja teki jäsenjärjestöilleen (324 kpl) kysely aiheesta toukokuussa 2024. Kyselyyn vastasi 28 jäsentahoa. Vastaukset kattavat tätä useampia järjestöjä.

Kyselyn tulokset

Tiivistelmä

- Vastaajien mielestä toimeentulotuen perusosien taso on liian matala ja sitä tulisi korottaa. Esimerkiksi tietoliikennemenot tulisi huomioida paremmin toimeentulotuesta.
- Myöskään toimeentulotuesta korvattavien asumismenojen taso ei ole riittävä. Vuokranormien tulisi perustua alueiden todelliseen vuokratasoon.
- Suojaosa on tärkeää säilyttää toimeentulotuesta jatkossakin. Se kannustaa työntekoon ja aktiivisuuteen. Se mahdollistaa tuen saajille oman toimeentulon vahvistamisen, työkokemuksen hankkimisen ja parantaa heidän mahdollisuuksiaan kiinnittyä työelämään.
- Ihmisille aiheuttaa ongelmia se, että kaikkia lääkkeitä ei hyväksytä korvattaviksi toimeentulotuesta.
- Vastaajat kertoivat, että heidän kohtaamiensa asiakkaiden perusosaa on alennettu yleensä siksi, että ihminen oli laiminlyönyt työnhakuvelvoitteensa tai hän ei ole hakenut ensisijaisia etuuksia. Syyksi näihin laiminlyönteihin nähtiin ihmisten työ- ja toimintakyvyn haasteet ja elämänhallinnan puutteet. Ihmisillä ei ole riittävästi tietoa työttömyysturvan sanktioista ja niiden yhteydestä toimeentulotuen perusosan alentamiseen, eikä perusosan alentamisen prosessi ole ihmisille selkeä.
- Perusosan alentaminen ei saa vastaajien mielestä aikaan toivottuja tuloksia. Koska tilanne johtuu usein henkilön alentuneesta toimintakyvystä, ei perusosan alennus paranna sitä. Sen sijaan alennus johtaa ihmisten taloudellisten haasteiden lisääntymiseen ja elämänhallinnan heikentymiseen entisestään.
- Vastaajien mielestä perusosan alennuksista tulisikin luopua. Viimesijaisen turvan leikkaaminen tilanteissa, joissa käyttäjällä on muutoinkin haasteita toimintakyvyssä ja elämänhallinnassa, on kohtuutonta. Alennus ei toimi kannusteena ihmisille, joilla ei ole resursseja toimia toisin.
- Toimeentulotuen saajien ohjausta palveluihin olisi vastaajien mielestä parannettava.
- Hautauskustannuksiin myönnettävä tuki ja ohjeistukset tulisi yhdenmukaistaa valtakunnallisesti.
- Toimeentulotuen tarvetta vähennettäisiin parhaiten pitämällä perusturvaetuuksien taso riittävänä. Lisäksi pitäisi panostaa ihmisten hyvinvointiin, ongelmien ennaltaehkäisyyn ja työkyvyn vahvistamiseen.

Toimeentulotuen perusosien taso on liian matala

Vuonna 2024 toimeentulotuen perusosan määrä on esimerkiksi yksin asuvalle 587,71 €/kk ja yksinhuoltajalle 669,99 €/kk. Vanhempiensa luona asuvalle yli 18-vuotiaalle se on 429,03 €/kk ja esimerkiksi 10–17-vuotiaalle sisarusarjan 1. lapselle 411,40 €/kk.

Vastaajista 70 prosentin mielestä perusosien taso on yleisesti ottaen liian matala. Sopivana sitä piti noin 19 prosenttia vastaajista. Kukaan ei nähnyt tason olevan liian korkea.

”Toimeentulotuki on niin pieni, että kun ihmisen aika ja energia menevät selviytymiseen, niin silloin ei ole enää resursseja parantaa tilannettaan millään tavalla.”

Valtaosa vastaajista näki korotustarpeita erityisesti yksin asuvien (94 %) ja yksinhuoltajien (83 %) perusosassa. Myös 10–17-vuotiaiden lasten perusosia haluaisi korottaa 67 prosenttia vastaajista ja alle 10-vuotiaidenkin 61 prosenttia vastaajista.

Korotustarpeen suuruudesta esitettiin erilaisia arvioita. Perusosiin ehdotettiin esimerkiksi vähintään 10 prosentin korotusta, mutta myös euromääräisiä korotuksia, jotka vaihtelivat 40 eurosta usean sadan euron korotuksiin. Tavoiteltavaksi tasoksi ehdotettiin myös 80 prosenttia takuueläkkeen tasosta sekä kansainvälisten ihmisoikeussopimusten vaatimaa tasoa.

Vastaajat katsoivat, että toimeentulotuen tasoa ei ole varaa laskea. Viimesijaisena etuutena sen on oltava tasoltaan sellainen, että se täyttää julkisen vallan perustuslaillisen veloitteen taata jokaiselle oikeus ihmisarvoisen elämän kannalta välttämättömään toimeentuloon. Perustuslainsäätäjän mukaan tämä ei tarkoita vain hengissä pysymisen turvaamista, vaan tätä korkeampaa tasoa. Perusosien tason leikkaaminen tai asumismenojen omavastuu nähtiin mahdollisena tämän veloitteen valossa.

”Asumiskulujen omavastuu johtaa suurella osalla ihmisistä vuokratästeihin ja asunnottomuusriskin kasvuun.”

Perusosassa tulisi huomioida paremmin muun muassa tietoliikennemenot

Toimeentulotuen perusosalla katettaviin menoihin kuuluvat ravintomenot, vaatemenot, vähäiset terveydenhuoltomenot sekä henkilökohtaisesta ja kodin puhtaudesta, paikallisliikenteen käytöstä, sanomalehden tilauksesta, puhelimen ja tietoliikenteen käytöstä ja harrastus- ja virkistystoiminnasta aiheutuvat menot sekä vastaavat muut henkilön ja perheen jokapäiväiseen toimeentuloon kuuluvat menot.

Hieman yli puolet vastaajista (52 %) oli sitä mieltä, että perusosalla katettavien menojen sisältö on ajan tasalla. Kolmasosan mielestä (33 %) perusosalla katettavia menoja tulisi täydentää tai muokata.

Perusteluissa useimmat vastaajat toivat esille, että perusosalla katettavien menojen listaus voi sinällään olla riittävä, mutta olennaista on, että etuuden taso ei riitä kaikkiin listattuihin asioihin. Perusosa kuluu paljolti pakollisiin ruoka- ja muihin kuluihin, ja esimerkiksi harrastuksia on vaikea perusosasta maksaa.

”Harrastuksia perusosalla on vaikea maksaa, koska laskut eivät tule kuukausittain, vaan kerran tai kaksi vuodessa eikä toimeentulotuella voi säästää.”

Omakustannettaviksi jäävät lääke- ja hoitotarvikkeet ja esimerkiksi lisäravinnehankinnat aiheuttavat ihmisille vaikeuksia. Paikallisliikenteen säännölliseen käyttöön perusosa ei riitä.

Myöskään puhelin- ja tietoliikennemenojen kattamiseen perusosa ei useinkaan ole riittävä. Vastauksissa esitettiin esimerkiksi, että puhelimen ja tietoliikenteen osuus tulisi poistaa perusosasta ja määritellä sille oma erillinen hyväksyttävä kuukausirajansa. Vastauksissa ehdotettiin myös, että tietyin väliajoin tulisi mahdollistaa tietokoneen tai muun tietoliikenteen kuluttamisen mahdollistavan laitteen hankinta.

”Lisäksi puhelin ja tietoliikennemenot on se ongelma, että nykyään puhelinten päivitys loppuu niin nopeasti, että puhelinta joutuu vaihtamaan jatkuvasti, kun toimeentulotuesta on varaa ostaa vain halpa jo lähes vanhentunut malli.”

Perustoimeentulotuesta korvattavien asumismenojen taso ei ole riittävä

Vastaajista 67 prosenttia oli sitä mieltä, että toimeentulotuesta korvattavien asumismenojen taso on liian matala. 22 prosenttia piti sitä sopivana ja 11 prosenttia ei osannut kertoa kantaansa. Korvattavien asumismenojen katsottiin olevan liian matalia erityisesti pääkaupunkiseudulla ja muissa kasvukeskuksissa.

Avovastauksissa tuotiin esille, että ihmiset olisivat valmiita muuttamaan vuokraltaan edullisempiin asuntoihin, mutta niitä ei useinkaan ole tarjolla. Vastaajat totesivat myös, että vammaiset ihmiset eivät voi samalla tavalla kuin muut valita asuinpaikkaansa, ja esteettömien asuntojen vuokrat ovat usein kalliimpia.

Vuokranormien kehittämisessä tulee huomioida alueiden todellinen vuokrataso

Hallitusohjelmassa on kirjaus toimeentulotuen vuokranormien määrittelemisestä valtakunnallisilla kuntaryhmillä. Avovastauksissa todettiin muun muassa, että valtakunnallisten kuntaryhmien määrittely voi olla hyvä asia, jos normit määritellään riittävälle tasolle. Yhdenvertaisuuden tosiasialliseksi turvaamiseksi on vuokranormeissa otettava huomioon kuntien ja alueiden todellinen vuokrataso, kohtuuhintaisten julkisrahoitteisten asuntojen saatavuus sekä tosiasialliset mahdollisuudet löytää kohtuuhintainen asunto.

Vastaajat näkivät, että vuokranormien kehittämisessä tulisi ottaa huomioon myös halvemmille alueille muuttamisen aiheuttamat liikkumisen lisäkulut. Ihmisillä tulee olla mahdollisuus liikkua julkisilla kulkuvälineillä, jotta työn saanti on mahdollista.

”Autottomia ihmisiä ei voi häätää asumaan maaseudulle, jos haluaa heidän joskus työllistyvän, koska julkinen liikenne on nykyään monin paikoin heikkoa. Bussikortteineen uusi asunto saattaa lisäksi tulla kalliimmaksi kuin hiukan hintavampi vuokra-asunto kaupunkialueella, jossa on toimiva ja kohtuuhintainen joukkoliikenne.”

Vuokranormien toimeenpanossa tulisi myös olla mahdollista huomioida ihmisten yksilölliset tilanteet ja ottaa kohtuus huomioon. Esimerkiksi vakavasti sairastunutta ihmistä, jonka tulot ovat sairausloman vuoksi laskeneet, on kohtuutonta vaatia muuttamaan halvempaan asuntoon.

Vuokranormien kehittämiseen kaivattiin myös pitkäjänteisyyttä, jotta ihmisillä olisi aikaa suunnitella ja järjestää elämäänsä pitkällä aikavälillä.

”Nykyiset äkkinäiset päätökset aiheuttavat turhaa painetta ja stressiä ihmisille, jotka voiva olla muutoinkin haavoittuvassa asemassa.”

Suojaosa on tärkeää säilyttää jatkossakin

Perustoimeentulotuesta huomioitavista tuloista tehdään 150 euron ansiotulovähennys. Vähennys on henkilökohtainen, eli se tehdään jokaisen perheenjäsenen ansiotuloista erikseen.

Vastaajista suurin osa (82 %) näki ansiotulovähennyksen, ns. suojaosan olevan tarpeellinen jatkossakin. 11 prosenttia ei osannut kertoa kantaansa. Suojaosan nähtiin kannustavan työntekoon ja aktiivisuuteen. Se

on tuen saajille mahdollisuus vahvistaa omaa toimeentuloaan, hankkia työkokemusta ja parantaa mahdollisuuksiaan kiinnittyä työelämään.

”Se antaa kaikkein pienituloisimmille osatyökykyisille edes jonkin mahdollisuuden parantaa taloudellista tilannettaan työnteolla, joka myös ylläpitää työkykyä ja sosiaalisia suhteita.”

Vastaajat kertoivat ansiotulovähennyksen olevan tällä hetkellä monelle yhden vanhemman perheen vanhemmalle ainoa syy ja kannustin tehdä osa-aikatöitä.

”Työssä käydessä kulut ovat suuremmat kuin kotona ollessa, mutta jos jätän syömättä töissä, voin saada käteen enemmän kuin ”kotona makaamalla”. Arki erityislapsen kanssa on raskasta ja helpottuisi paljon, jos ei lisäksi tarvitsisi käydä töissä, mutta ansiotulovähennyksen ansiosta voimme joskus tehdä jotain kivaakin, käydä vaikka elokuvissa, ja saan meille joulun ja kesäloman järjestettyä kunhan jaan menot aiemmille kuukausille ostamalla lahjat ja liput jo etukäteen.”

Avovastauksissa myös tuotiin esille, että ansiotulovähennyksen tulisi olla nykyistä korkeampi.

”Osa nuorista kokee, että on helpompi jatkaa toimeentulotuella, kuin ottaa esim. keikkatyötä vastaan epävarmoina ja epäsäännöllisinä tuloina, jotka voivat horjuttaa talouden kokonaisuutta. Toimeentulotuen kannustinloukkuja ei tule lisätä, vaan vähentää.”

”Hallitus on tehnyt merkittäviä heikennyksiä perusturvaetuuksiin pudottaen toimeentulotuen varaan suuren joukon sellaisia henkilöitä, jotka käyvät työssä, mutta joiden ansiot eivät riitä kattamaan perheen elinkustannuksia. Näin ollen ansiotulovähennys on entistä oleellisempi. Mikäli toimeentulotuen saajien työllistymistä ja taloudellista aktiivisuutta halutaan vahvistaa, tulee ansiotulovähennyksen määrää nostaa, ja tehdä etuuden myöntöperusteista helpommin ennakoitavaa etuuden käyttäjän kannalta.”

Lääkkeiden korvaamisessa toimeentulotuesta on ongelmia

Myönteisen perustoimeentulotukipäätöksen yhteydessä myönnetään yleensä sähköinen maksusitoumus lääkkeisiin. Maksusitoumuksella saa vain sellaisia lääkkeitä tai valmisteita, jotka on määrätty reseptillä sairauden hoitoon. Vaihtoehtoisesti jos asiakas on maksanut lääkkeet itse, Kela huomioi lääkkeiden omavastuun toimeentulotuen menona samoin perustein kuin myöntäessään maksusitoumuksen lääkkeisiin.

Vastaajista 80 prosenttia oli sitä mieltä, että ihmiset eivät saa ongelmitta tarvitsemiaan lääkkeitä toimeentulotuesta. Viidesosan mielestä lääkkeet korvataan ongelmitta.

Ongelmia asiakkaille kerrottiin aiheuttavan sen, että ns. käsikauppalääkkeitä ei hyväksytä korvattaviksi toimeentulotukea haettaessa. Monessa sairaudessa tarvitaan myös itsehoitolääkkeitä ja -tarvikkeita. Myös esimerkiksi täiden häätämiseen tarkoitetut tuotteet voivat perheille tulla hyvin kalliiksi, eikä niitä hyväksytä toimeentulotuessa menona.

Ongelmallisina nähtiin myös tilanteet, joissa ihmisellä on sen verran tuloja, että hän ei ole muuten oikeutettu toimeentulotukeen, mutta kalliiseen lääkkeeseen ei ole varaa. Ihmiset eivät aina osaa hakemuksessa perustella riittävästi tilannettaan. Myönteinen päätös saattaa tulla vasta, kun järjestön työntekijä on auttanut perustelemaan hakemusta.

”Kuinka moni tyytyy hankkimaan rahat jostain esim. ostaa lääkkeen luotolla tai ottaa pikavipin, kun ensikyselyyn/hakemukseen suhtaudutaan nihkeästi.”

Työ- ja toimintakyvyn ja elämänhallinnan puutteet syitä olla hakematta ensisijaisia etuuksia

Vastaajista 64 % kertoi kohdanneensa tilanteita, joissa toimeentulotukea saava henkilö ei ollut hakenut ensisijaisia etuuksia, usein työttömyysturvaa. Syyksi tilanteeseen kerrottiin yleisesti, että henkilö ei ollut työ- ja toimintakykyinen työnhakijaksi.

”Tarvittaisiin lääkärintodistus, mutta henkilö ei ole motivoitunut työkyvyn selvittelyihin. Luottamus rakennettava ensin järjestön työntekijään, joka sitten saisi asiakkaan motivoitua ja saattaisi palveluun.”

”Erityisesti henkilöt, jotka ovat osatyökykyisiä tai joilla on monialaisen tuen tarpeita, ovat usein jättäytyneet toimeentulotuen varaan eivätkä hakeutuneet työttömäksi työnhakijaksi, koska kunto ei ole sellainen, että voisi ottaa vastaan kokoaikaista työtä ja eivätkä he halua joutua työvoimaviranomaisen sanktioiden ja velvoitteiden kohteeksi.”

Muina syinä vastaajat pitivät sitä, että ihmistä ei ole ohjattu riittävästi, hän ei ole ollut tietoinen etuuksista tai hänellä ei ole voimavaroja hakea etuuksia. Monella on elämänhallinnan haasteita.

”Ei ole pankkitunnuksia, puhelinta, tietokonetta, ei henkilöllisyystodistusta, ei tiliotteita.”

Asiointi palveluissa on ensisijaisesti digitaalista, mutta kaikilla ei ole taitoja ja laitteita. Usein myös tiedot etuudesta ovat digitaalisessa muodossa.

Perusosan alentaminen ei saa aikaan toivottuja tuloksia

Vastaajista 64 prosenttia oli kohdannut tilanteita, joissa ihmisen perusosaa oli alennettu. Syynä alentamiseen kerrottiin yleisesti olleen sen, että ihminen ei ollut ilmoittautunut työttömäksi työnhakijaksi tai hän ei ollut vastaanottanut työtä.

”Henkilö ei esim. asunnottomuuden, päihdeongelman tai muiden syvien ongelmien takia kykene vastaamaan aktivointitoimenpiteisiin, esim ei kykene tulevaan varatulle ajalle tms.”

”Henkilölle ei ole selvitetty riittävästi työnhaku- ja TE-toimiston ilmoittautumisvelvoitteita.”

Vastauksissa kerrottiin myös perusosaa alennetun tilanteissa, joissa ihminen ei ollut hakenut ensisijaisia etuuksia, työttömyysturvaa tai opintotukea.

”Perusosaa alennettiin ensin koska asiakas ei hakenut opintotukea, sitten koska hän ei hakenut työttömyystukea.”

Niistä vastaajista, jotka olivat kohdanneet ihmisiä, joiden perusosaa oli alennettu, 73 prosenttia arvioi, että perusosan alennus ei saanut henkilöä toimimaan viranomaisen edellyttämällä tavalla. Perusteluina he kertoivat, että koska tilanne johtuu usein henkilön alentuneesta toimintakyvystä, ei perusosan alennus paranna sitä. Sen sijaan se voi olla jälleen uusi pettymys viranomaisen toimintaan.

”Elämänhallinta ja omien asioiden hoitamisen taidot/kyvyt ovat sen verran heikkoja, ettei tällä ole ollut vaikutusta, eikä asiakkaat ole alentamisesta huolimatta noudattaneet Kelan ohjeistusta liittyen työhaun velvoitteisiin. Henkilöllä ei ole ollut ymmärrystä eikä kykyä toimia toisin. Henkilöllä ei ole samaa kieltä viranomaisen kanssa. Ilman tukea asiat jäävät hoitamatta. Nuoret asiakkaat eivät uskalla kysyä, vaikka eivät ymmärrä.”

”syyinä kieltäytymiseen ollut elämäntilanne kuten väsymys, masennus, erityislapsen hoito ja näihin nähden työ esim. liian kaukana kodista”

"En ole juurikaan törmännyt tilanteeseen, jossa henkilö "laiskuuttaan" jättäisi vastaamatta toimenpiteisiin. Joskus yli 50v pitkän työuran tehneet ihmiset jättävät toimimatta uhman takia, koska he tietävät että menisivät heti töihin, jos vain saisivat töitä, mutta iän takia kukaan ei kuitenkaan palkkaa."

Vastauksissa tuotiin myös esille, että perusosan alennus ei ole saanut ihmistä toimimaan edellytetyllä tavalla, koska tilanne on ollut kohtuuton. Muun muassa opiskelijoiden kuvattiin kohdanneen tällaisia tilanteita.

"Henkilö ei toiminut viranomaisten edellyttämällä tavalla, koska opiskeltavaa ei enää ollut, joten hän ei voinut saada opintotukea, toisaalta päättötodistuksen sai vasta kolme kuukautta myöhemmin, joten häntä ei otettu työttömäksi työnhakijaksi."

"Erityisesti korkeakouluopintoihin pyrkivien osalta on huomioitava, että nuori menettää ensikertalaisstatuksensa ottaessaan opiskelupaikan vastaan ja paikan vastaanottamisen jälkeen alan vaihtaminen vie mahdollisuuden opintolainahyvityksen saamiseen, joten monelle opiskelupaikan vastaanottaminen on merkittävä päätös. On kohtuutonta rangaista nuorta siitä, ettei tämä halua menettää mahdollisuuttaan päästä itselle mieluiseseen opiskelukohteeseen."

Viranomaisten edellyttämän toiminnan sijaan vastaajat kertoivat perusosan alennuksen johtaneen ihmisten taloudellisten haasteiden lisääntymiseen. Heillä on vaikeuksia maksaa laskujaan, asumistaan tai lääkkeitään, harrastuksista joudutaan luopumaan, ruoka yksipuolistuu. Osa saattaa hakeutua ruokajakeluihin.

"Toimeentulo entisestään vaarantuu ja ihminen ajautuu mahdottomaan tilanteeseen, jossa kaikki kaatuu päälle."

"Lasten mahdollisuudet ovat vähentyneet entisestään."

Osa saattaa alkaa tehdä rikoksia tai pimeitä töitä toimeentulon varmistamiseksi.

"Osaa alentaminen ei hetkauta, raha haetaan sitten muilla keinoin (rikokset, pimeä työ). Monilla käytännössä vain heikkenee taloustilanne, mikä lisää ahdistusta ja arjenhallinnan haasteita."

"Ihmiset altistuvat kauppaamaan itseään ja palveluitaan. Kokemus kelpaamattomuudesta ja arvottomuudesta. Luovuttaminen; en pysty, minusta ei ole mihinkään jne."

Vastauksissa tuli esille, että ihmisillä ei ole riittävästi tietoa työttömyysturvan sanktioista ja niiden yhteydestä toimeentulotuen perusosan alentamiseen.

Vastaajista 84 prosenttia katsoi, että perusosan alentamisen prosessi ei ole ihmisille selkeä. Ihmisillä ei ole riittävästi tietoa asiasta ja päätösten kieli ei ole ymmärrettävää.

"Useinmiten ihmiset joiden perusosaa alennetaan, ovat sillä hetkellä niin huonossa tilanteessa, etteivät juurikaan hahmota mitä tapahtuu ja miksi"

Vastaajat toivat epäkohtana esiin, että päätöksiin ei aina ole kirjattu, mitä hakijalta odotetaan, vaikka viranomaisen tulisi se kirjata. Myös perusosan alentamisen jälkeiset vaihtoehdot tulisi esitellä selkeästi ihmisille ja tukea niiden edistymisessä.

Perusosan alentamisesta pitäisi luopua

Vastaajista 54 prosenttia olikin sitä mieltä, että perusosan alentamisesta pitäisi luopua. He perustelivat tätä sillä, että viimesijaisen turvan leikkaaminen tilanteissa, joissa käyttäjällä voi muutoinkin olla haasteita

toimintakyvyssä ja elämänhallinnassa, on kohtuutonta. Alennus ei toimi kannusteena ihmisille, joilla ei ole resursseja toimia toisin.

Julkisella vallalla on perustuslaillinen velvoite turvata jokaiselle Suomen lainkäyttöpiirissä ihmisarvoinen elämän perusedellytykset mahdollistava toimeentulo. Sen on myös vältettävä heikennyksiä niiden ihmisten tilanteeseen, joiden oikeudet toteutuvat heikoimmin. Alentamismenettely heikentää nimenomaan näiden valmiiksi heikossa asemassa olevien ihmisten elämää. Se voi asettaa ihmiset eriarvoiseen asemaan ja olla tosiasiallisesti syrjivä.

Haavoittuvassa asemassa olevien rankaisemisen sijaan tarvittaisiin laaja-alaista tukea. Olennaista olisi lisätä työ- ja toimintakyvyn arviointeja sekä vahvistaa tarpeisiin vastaavia kuntoutus-, valmennus- ja työllisyyspalveluita.

”Jos julkiselle sote palvelujärjestelmälle ei aseteta velvoitetta kartoittaa perusteellisesti tilannetta ja tarjota tarvittavia palveluja, kyseessä on vain erittäin huonosti pärjäävien ihmisten tilanteen kurjistaminen entisestään.”

Vastaajat toivat myös esiin, että toimeentulotukilain 10 §:n mukaisia tuen alentamisen perustetta ei pitäisi soveltaa korkeakouluopiskelijoihin, jotka ovat lain 2 a §:n mukaisesti vapautettu tarkoitetuista velvoitteista, ellei hakija ilmeisesti ja tietoisesti pyri hyötymään opiskeluoikeudestaan välttääkseen velvoitteiden toteuttamisen.

”Vaatimuksen soveltaminen on epätarkoituksenmukaista ja kohtuutonta, koska se kannustaa opiskelijaa luopumaan opiskelupaikastaan, jotta hän pääsisi työttömäksi työnhakijaksi ja työttömyysetuuden sekä työllistymistä tukevien palveluiden piiriin. Tässä järjestelmä kannustaa opiskelijaa aivan väärään suuntaan elämässään ja yhteiskunnan kannalta, kun opiskelu edistäisi juuri opiskelijan työllistymistä pidemmällä aikavälillä.”

Vastaajista 27 prosentin mielestä perusosan alentamista tulisi jatkaa kuten nyt. He näkivät, että alentaminen voi joissain tilanteissa olla perusteltua toiminnan muuttamiseksi haluttuun suuntaan ja työllistymisessä kannustamisessa. Tämä kuitenkin edellyttää niiden tilanteiden tunnistamista, jolloin tarvitaan moniammatillista toimintakyvyn ja palvelutarpeiden arviointia. Ihmisille on tarjottava henkilökohtaista palveluohjausta. Etuuden leikkaaminen ilman asianmukaisia palveluja ja tukea johtaa vain ihmisten tilanteiden vaikeutumiseen entisestään ja siten aiheuttaa sosiaalisia ja terveydellisiä ongelmia.

Toimeentulotuen asiakkaiden ohjaamisessa palveluihin on puutteita

Vastaajista 44 prosenttia arvioi, että toimeentulotuen asiakkaiden ohjaaminen palveluihin (TE-palvelut, kuntouttava työtoiminta, sosiaalityö, terveyspalvelut) toimii huonosti. Kohtuullisesti sen näki toimivan 24 prosenttia, hyvin ei kukaan. 32 prosenttia ei osannut kertoa kantaansa.

”asiakkaita paljon ja asiakasohjaus ei toteudu ihanteellisesti, ei aikaa perehtyä asiakkaan tilanteeseen kokonaisvaltaisesti”

”Kukaan ei oikein ota vastuuta. Onko työttömyysetuuden piirissä, onko sairas, onko tarvetta eläkkeelle.”

Ongelmana nähtiin esimerkiksi, että tuen saanti ja palvelut vaihtelevat kohtuuttomasti sen mukaan, onko sosiaalityössä kontakti vai ei. Vastaajat kertoivat myös, että jos ihmisellä on vain taloudellisia ongelmia, mutta ei ongelmia elämänhallinnassa, eivät he saa ohjausta. Vastauksissa mainittiin myös asiakkaiden palveluihin ohjautumisen heikentyneen Kela-siirron jälkeen.

”Nuoret voivat olla pitkään toimeentulotuella ilman, että heitä tavataan, heidän palvelutarpeitaan arvioidaan ja heidät ohjataan tarpeisiinsa vastaaviin palveluihin. Toimeentulotuen siirto Kelaan ja tuen automatisaatio ei ole palvellut niitä nuoria, jotka tarvitsevat enemmän tukea, tai joille palvelujärjestelmä on vieras.”

Tietojen liikkumista viranomaisten välillä kehitettävä edelleen

Lähes puolet (46 %) vastaajista ei osannut arvioida, miten toimeentulotukiasiakkaiden tiedot liikkuvat Kelan ja muiden viranomaisten välillä. 21 prosenttia näki tietojen liikkuvan pääsääntöisesti hyvin. Kolmasosa (33 %) vastaajista kertoi tiedonsiirrossa olevan ongelmia.

”Tiedot eivät liiku aina edes Kelan sisällä kunnolla, vaan samoja tositteita joutuu lähettämään usein uudestaan uusien hakemusten liitteeksi (Kelan sisällä ja muille viranomaisille).”

Hankalana nähtiin muun muassa se, että asiakkaan on osattava pyytää siirtoa täydentävän toimeentulotuen hakemiseen. Asiakkaat eivät tiedä tästä vaihtoehdosta. Vastauksissa ehdotettiin lomakkeeseen siirtoa koskevaa kohtaa, johon voisi laittaa rastin ruutuun, ja jossa selitettäisiin mitä täydentävä ja ehkäisevä tuki tarkoittavat.

Tuen myöntämistä hautauskuluihin on selkiytettävä

Vastaajista 35 prosenttia oli kohdannut ihmisten ongelmia tuen saamisessa hautauskuluihin. Ihmiset eivät aina osaa hakea tukea hautauskuluihin toimeentulotuesta, vaan itsekin vähävaraiset omaiset koettavat selviytyä kuluista itse. Ohjeet nähtiin epäselviksi ja hankaliksi. Ihmiset tarvitsisivat tukea hakemiseen kriisitilanteessa.

Ongelmaksi nähtiin myös tuen saannin suuret alueelliset erot. Hautauskustannuksiin myönnettävä tuki ja ohjeistukset tulisi yhdenmukaistaa valtakunnallisesti.

Toimeentulotuen tarvetta vähennettäisiin parhaiten perusturvan tasoa korottamalla

Toimeentulotuen tarvetta vähennettäisiin vastaajien mielestä parhaiten pitämällä perusturvaetuuksien taso riittävänä. Toimeentulotuki on byrokraattinen etuus, jolta työllistyminen on vaikeaa. On kansantalouden kannalta järjetöntä kasvattaa sen tarvetta heikentämällä perusturvaetuuksia. Sosiaaliturvaetuuksien heikentäminen ei tutkimusten mukaan vahvista työllisyyttä, mikäli sen taustalla on muitakin tekijöitä kuin vain työpaikan puuttuminen, esimerkiksi terveyden, osaamisen ja työkyvyn ongelmia.

Lisäksi pitäisi panostaa ihmisten hyvinvointiin, ennaltaehkäisyyn ja kuntoutukseen. Ihmisten tilanteisiin tulisi vaikuttaa ennen kuin he päätyvät toimeentulotuella. Asiakasohjausta ja viranomaisten yhteistyötä tulisi vahvistaa ja tarttua asiakkaan tilanteen edistämiseen kokonaisvaltaisesti.

”Tarjoamalla varhaisempaa tukea sen sijaan, että päihde- ja mielenterveysongelmat sekä esimerkiksi asunnottomuus kroonistuvat. Rinnalla kulkeva etsivä ja jalkautuva työ auttaa ihmisiä kiinnittymään yhteiskunnan rakenteisiin.”

”Miten saada asiakkaat itse myös ottamaan vastuuta tilanteestaan? Ei ainakaan niin, että heidät ajetaan nurkkaan, josta ei löydy näkyä itsenäiseen selviämiseen.”

Toimeentulotuen tarvetta vähennetään myös tukemalla ihmisten työllistymistä ja työkyvyn vahvistamista. Palkkataso on oltava sellainen, että sillä tulee toimeen. Osatyökykyisten työllistymistä olisi tuettava. Vastauksissa ehdotettiin työnantajille veloitteita työllistää osatyökykyisiä.

”Toimeentulotuen tarvetta vähentäisi myös ihmisten työllistyminen. Sitä ei voida vahvistaa ilman satsauksia esimerkiksi osaamisen ja työkyvyn vahvistamiseen.”

Tosiasiassa työkyvyttömiä työttömien tilanteiden ratkominen heille oikealla perusturvaetuudella voisi vähentää toimeentulotuen tarvetta.

”Suomessa on runsaasti kroonisesti sairaita ja ihmisiä joiden toimintakyky on pysyvästi alentunut, jotka eivät täytä eläkkeelle pääsyn kriteereitä, mutta joilla ei ole mitään reaalaisia mahdollisuuksia työllistyä normaaliin palkkatyöhön.”

Opiskelijoiden kohdalla toimeentulotuen tarvetta voitaisiin vähentää nostamalla opintoraha riittävälle tasolle, lisäämällä tukikuukausia sekä poistamalla opintotuen kaksiportaisuus. Opiskelijoiden pitäminen yleisen asumistuen piirissä ehkäisisi sitä, että opiskelijoita siirtyy opintotukikuukausien ulkopuolella toimeentulotuen piiriin.

Myös nuoriin kohdistuvan sanktioinnin vähentäminen työttömyysturvan puolella nähtiin keinoksi vähentää toimeentulotuen tarvetta.

”Painotus on nyt liikaa velvoitteissa ja vastikkeellisuudessa palveluiden yksilöllisen tuen ja osallisuuden vahvistamisen sijaan. Tukea tarvitsevien nuorten tavoittamiseen tulee Kelassa kiinnittää erityistä huomiota. Tällä hetkellä toimeentulotuen saaminen pitkittyy, kun Kelassa ei havaita tuen ja palveluiden tarpeessa olevia – osa jää nyt palveluiden ulkopuolelle. Lisäksi sosiaalityön resursseja on lisättävä, jotta sosiaalityöntekijät oikeasti ehtivät tavoittaa, kohdata ja rakentaa luottamusta myös suurissa kunnissa Kelan heille ilmoittamia, yli 4 kuukautta toimeentulotukea saaneiden nuorten kanssa.”

Myös sairastamisen hinnan laskeminen vähentäisi toimeentulotuen tarvetta.

”Vuositteisten sote-asiakasmaksujen maksukattojen sekä lääkkeiden maksukaton yhdistäminen siten että yhteenlaskettu vuosiomavastuun summa on alempi kuin nykyinen kolmen erillisen katon yhteinen summa, esimerkiksi takuueläkkeen määrän suuruinen kalenterivuodessa.”

Myös ruoan, liikkumisen tai asumisen hintaan tehtävillä päätöksillä vaikutetaan toimeentulotuen tarpeeseen. Esimerkiksi alv:n korotus nostaa kustannuksia, mikä heijastuu toimeentulotuen tarpeeseen. Kiinteistöveron korotukset nostavat asumisen kustannuksia. Riittävällä asuntotuotannolla voidaan vaikuttaa asumisen hintaan.

”Pääkaupunkiseudulla korkeat asumiskustannukset ja asumistuen alennukset ajavat jopa pienituloisia palkkatöillä eläviä ihmisiä toimeentulotuen varaan, joka on täysin järjetöntä!”

Vastaajat mainitsivat toimeentulotuen tarpeen vähentämisen keinona myös eläkejärjestelmän uudistamisen niin, että eläkkeiden riittävä taso turvataan. Kansalaispalkan/perustulon käyttöönottoa ehdotettiin myös vähentämään tarvetta toimeentulotuelle.

Yhteistyötä kannattaisi myös tehdä järjestöjen kanssa, jota osaavat opettaa ihmisille taloudenhallintaa.

Vastaajat esittivät erilaisia kehittämisideoita toimeentulotukeen ja etuusjärjestelmään:

- Yksilöllistä palvelua tulee lisätä, ohjeita ja käytettyä kieltä selkeyttää. Eräs vastaaja ehdotti omalääkäri-mallin mukaisen omakelasoteavustajan nimeämistä tarvitseville.
- Toimeentulotuen alikäyttöä tulisi vähentää tiedottamalla paremmin etuudesta mm. ikäihmisille.
- Toimeentulotuen myöntäminen on kytkettävä paremmin palveluihin ja kohtaamiseen. Toimeentulotuen hakija tulisi pääsääntöisesti kohdata kasvokkain. Erityisesti nuorten kanssa olisi keskusteltava ja arvioitava yhdessä heidän kanssaan etuuden lisäksi elämäntilanteen tueksi mahdollisesti tarvittavia toimia ja palveluja. Näihin keskusteluihin olisi kutsuttava matalalla kynnyksellä mukaan myös muita nuorten parissa työskenteleviä ammattilaisia.
- Täydentävässä toimeentulotuessa tulee huomioida perheiden erityistilanteet: esimerkiksi kun lapsia syntyy kerralla enemmän kuin yksi, tulisi yhtäaikaiset hankinnat huomioida paremmin.
- Asumismenojen huomioimisessa toimeentulotuessa on kiinnitettävä erityistä huomiota lapsiperheisiin ja lapsen oikeuksiin. Lasten elinpiiri on yleensä paljon paikallisempi kuin aikuisten eikä ole kohtuullista vaatia, että lapsi vaihtaisi päiväkotia tai koulua ja katkaisisi kaverisuhteita sen takia, että perheen asumismenot ylittävät Kelan asumisnormin, mutta edullisempaa asuntoa ei alueelta löydy. Sama pätee lapsen vuoroasumiseen, minkä pitäisi toimia erityisenä perusteena saada pitää vanhempien tai huoltajien nykyiset asunnot, jos ne sijaitsevat lähellä toisiaan eikä vastaavia, edullisempia asuntoja löydy alueelta.
- 18–24-vuotiaat ovat yliedustettuina toimeentulotuen saajissa, joten toimeentulotukea muutettaessa tulisi aina tehdä kattavat nuorivaikutusarviointit. Keskeinen syy nuorten yliedustukselle on muun perusturvan ja sen ehtojen riittämättömyys.
- Opiskelijoiden tukijärjestelmää tulisi kehittää vähemmän lainapainotteiseen suuntaan.
- Samassa ruokakunnassa asuvan elatusvelvoite toista kohtaan tulee muuttua niin, ettei opintolainaa nostava ole elatusvelvollinen samassa asunnossa asuvaa kohtaan, koska velan takaisinmaksu ja korot kohdistuvat vain lainaa nostavalle.
- Toimeentulotukea tarkastellessa tulisi myös huomioida, että opintotukikuukautensa käyttänyt tai muutoin tukioikeutensa menettänyt, joka on toimeentulotuen piirissä, voi joutua maksamaan opintolainansa korkoja ja lainalyhennystä toimeentulotuen perusosasta. Vapautuminen velasta edellyttää pysyvää tai viiden vuoden työkyvyttömyyttä.
- Tuen myöntämisessä pitäisi paremmin huomioida hakijoiden erityistilanteet, kuten vakava sairastuminen, ja käyttää harkintaa tilanteissa, joissa toimeentulotukilaskelma jää hieman plussalle.
- Henkilöiden, joilla on takuueläke, pitäisi saada terveydenhuoltoon (sis. lääkkeit) vihreä kortti. Näin säästyisi toimeentulotuen resursseja ja henkilöt voisivat hoitaa sairautensa ilman taloudellista huolta.
- Jos Kela tekee virheen, saa se kuitenkin periä asiakkaalta perusteettoman edun palautusjärjestelmän kautta takaisin. Tätä mahdollisuutta tulisi rajata.
- Suomi on ratifioidessaan Euroopan sosiaalisten oikeuksien peruskirjan sitoutunut noudattamaan Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitean ratkaisukäytäntöä, ja ratifioidessaan YK:n TSS-oikeuksien sopimuksen vastaavasti YK:n TSS-komitean ratkaisukäytäntöä. Näistä molemmat elimet edellyttävät, että heikennettäessä TSS-oikeuksia taloudellisen tilanteen vuoksi, huolehditaan, ettei heikentäminen osu kohtuuttomasti niihin ihmisiin, joiden oikeudet toteutuvat heikoimmin. Tämä tarkoittaa, että talouden sopeuttamiseen on etsittävä sellaisia keinoja, jotka eivät heikennä pienituloisimpien ihmisten taloudellisten ja sosiaalisten oikeuksien toteutumista. Suomessa on kuluneen vuoden aikana tehty uudistuksia, joiden seurauksena monien pienituloisimpien ihmisten toimeentulo on heikentynyt dramaattisesti. Toimeentulotuen uudistuksessa on pyrittävä kompensoimaan näiden muutosten negatiivisia vaikutuksia köyhimpiin ihmisiin. Heidän toimeentulonsa heikentäminen entisestään ei ole mahdollista.